

Latar Belakang Guru Tahfiz Dan Amalan Kaedah Pengajaran Tahfiz Al-Quran Di Malaysia

Azmil Hashim [1], Ab. Halim Tamuri [2], Misnan Jemali [3]

[1] Universiti Pendidikan Sultan Idris
Tanjung Malim, Perak Malaysia
azmil@fsk.upsi.edu.my

[2] Universiti Kebangsaan Malaysia
Bangi Selangor Malaysia
tamuri67@gmail.com

[3] Universiti Pendidikan Sultan Idris
Tanjung Malim, Perak Malaysia
misnan@fsk.upsi.edu.my

ABSTRACT

The aim of this study is to explore the teaching method of Quran memorization (tahfiz) at Darul Quran JAKIM and State Maahad Tahfiz Quran (MTQN). This study involved 103 teachers in 11 institutions of *tahfiz* and *maahad* who are teaching the JAKIM Diploma programme at the Tahfiz Darul Quran. The questionnaires were developed by the researcher and the contents were validated by an expert panel. The reliability score of alpha Cronbach for all parts of the questionnaires was found to be high (> 0.9). The quantitative data of the questionnaires were analyzed using the statistical descriptive method such as frequency, percentage, mean and standard deviations. They were analyzed using the Statistical Package for Social Sciences (SPSS). This study found that the level of practices effectiveness for teaching methods in *tahfiz* was moderately high. The result of the inferential studies showed that there was no significant difference between the methods of *tahfiz* teaching and the teachers' background (i.e. the gender, types of *maahad tahfiz*, professional qualification and teachers' experiences). This result also described that the weak teaching process was not influenced by the teachers' backgrounds. The implications of this study indicated that the practices of Quran *tahfiz* teaching should be in line with the development of the educational technology. Staff training programs should be developed to ensure that the teachers have the opportunity to enhance their knowledge and skills in teaching and learning so that the *tahfiz* education will always be updated with the current educational mainstream.

Keywords: *Tahfiz teacher, tahfiz teaching methods, teaching practices*

PENDAHULUAN

Masyarakat Arab pada awal kenabian Muhammad s.a.w merupakan masyarakat yang buta huruf (*ummi*). Pendekatan pengajaran al-Quran dilakukan pada masa tersebut secara hafazan yang telah diaplikasikan oleh Malaikat Jibrail dalam mengajar al-Quran kepada Rasulullah s.a.w. (Al-Shabuni, 1996). Firman Allah S.W.T dalam surah al-A'la ayat 6.:

Maksudnya: "Kami sentiasa menjadi engkau wahai Muhammad dapat membaca al-Quran yang diturunkan kepadamu dengan perantaraan Jibrail sehingga engkau menghafaznya dan tidak lupa." (Abdullah Basmeih, 1999)

Oleh yang demikian pendidikan tahfiz al-Quran merupakan pendidikan yang terawal di dalam sejarah pendidikan Islam. Hafazan juga menjadi kaedah yang digunakan oleh Rasulullah s.a.w dalam mengajar al-Quran kepada para sahabat. (Al-Habash, 1987). Allah telah mempermudah kepada manusia untuk menghafaz al-Quran (al-Qamar 54:17) dan memelihara isi kandungannya supaya al-Quran terpelihara dari segala bentuk penyelewengan dan perubahan (al-Hijr 15:9).

Menghafaz al-Quran merupakan satu usaha untuk mencegah terputusnya jumlah kemutawatiran al-Quran dan juga mengelak dari sebarang usaha untuk menyelewengkan dan memalsukan al-Quran (Al-Suyuti 1987). Allah telah memuji dan menyanjung tinggi kepada orang yang menghafaz al-Quran dengan memberi penghormatan dan gelaran yang mulia seperti pilihan Allah (Fathir 35:32), orang yang telah diberi ilmu (al-Ankabut 29:45) dan penjaga keaslian al-Quran (al-Hijr 15: 9).

LATAR BELAKANG KAJIAN

Sejarah menghafaz al-Quran di Malaysia secara rasminya bermula dengan penubuhan Maahad Tahfiz oleh Perdana Menteri yang pertama Tunku Abdul Rahman Putra Al-Haj pada tahun 1966. Penubuhan ini bermula dengan hasrat yang dicetuskan oleh Syeikh Mahmud Syaltut, Syeikhul Azhar ketika itu yang hadir semasa perasmian pembukaan Masjid Negara (Wan Muhammad, 1995). Ia diberi nama Maahad Tahfiz al-Quran wal Qiraat dan mula beroperasi di Masjid Negara, Kuala Lumpur. Sebagai permulaan, Maahad tahfiz ini ditubuhkan sebagai salah satu unit di Bahagian Hal Ehwal Islam, Jabatan Perdana Menteri, Kuala Lumpur dengan bilangan pelajar pada masa itu seramai 8 orang sebagai perantis yang dipilih. Kemudiannya maahad tahfiz tersebut diletakkan di bawah Cawangan Institut Latihan Dakwah Islam (INDAH). (Darul Quran, 2006). Pada tahun 1997 maahad tahfiz ini telah dinaik taraf sebagai salah satu bahagian di Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM) dan diberi nama Darul Quran yang ditempatkan di kampus tetap Kompleks Darul Quran Ampang Pecah Kuala Kubu Bharu Selangor (Darul Quran, 2006).

Selepas maahad Tahfiz di Masjid Negara, diikuti pula maahad tahfiz yang dibuka di setiap negeri. Penubuhan Ma'ahad Tahfiz Negeri seluruh Malaysia bermula pada 1979 di negeri Kelantan. Pada tahun 1980-an Terengganu, Perak, Kedah, Perlis dan Selangor telah menubuhkan Maahad ahfiz negeri. Seterusnya pada awal 1990-an Negeri Sembilan, Melaka Pahang dan Sabah mempunyai Maahad Tahfiz Negeri. Dan pada ketika ini seluruh negeri mempunyai Ma'ahad Tahfiz, yang paling akhir ditubuhkan ialah pada 1996 iaitu Maahad Tahfiz Negeri Johor dan Pulau Pinang (Syed Ahmad Tarmizi, 2003). Penubuhan maahad tahfiz negeri ini telah menggunakan program Diploma Tahfiz Al-Quran Darul Quran yang diiktiraf setaraf dengan Diploma UiTM oleh Jabatan Perkhidmatan Awam (JPA). Objektif umum penubuhan institusi tahfiz al-Quran adalah untuk melahirkan *huffaz*, *qurra'* dan *du'at* yang mahir lagi berketrampilan selaras dengan keperluan ummah dan negara. Manakala objektif khas kepada penubuhan institusi tahfiz ini adalah untuk melahirkan huffaz yang mahir dalam pembacaan dan pengajian ilmu al-Quran al-karim bagi memelihara kesucian dan kesahihan al-Quran al-karim dan seterusnya membentuk generasi al-Quran yang bertakwa, berilmu dan bermanfaat kepada pembangunan Negara dan ummah (Darul Quran, 2006).

PERNYATAAN MASALAH

Perkembangan pengajian tahfiz di Malaysia kebanyakan negeri bergerak dengan haluan sendiri berdasarkan kemunculan sekolah tahfiz swasta dan sekolah tahfiz rakyat. Akibatnya setiap negeri atau pengusaha tahfiz terlalu bebas memakai mana-mana kurikulum dan kaedah pengajaran dari mana-mana negara mengikut rasa dan latar belakang pendidikan individu guru berkenaan (Azmil Hashim 2010). Ini menyebabkan guru tahfiz mengajar berdasarkan pengalaman mereka tanpa mengikuti kaedah yang tertentu. Oleh yang demikian sistem pengajian yang dilaksanakan tidak berpandukan kepada kaedah pengajaran yang khusus dan teratur. (Wan Muhammad 1995).

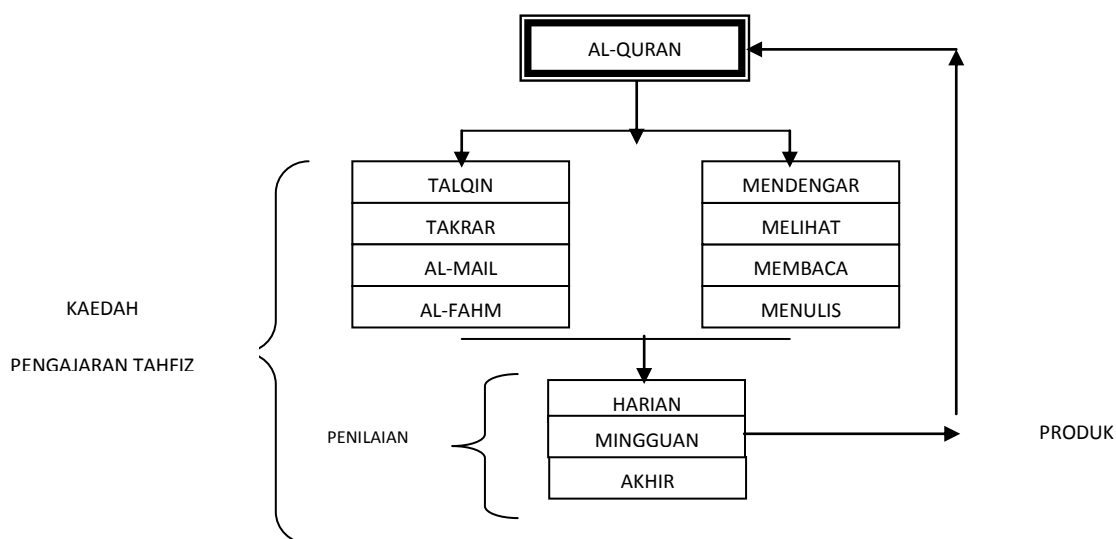
Pencapaian pelajar terhadap tahfiz al-Quran menurut Misnan dan Ahmad Sadadi (2003) dengan menyatakan bahawa 60% daripada pelajar-pelajar tidak dapat menamatkan hafazan al-Quran mengikut jadual yang telah ditetapkan iaitu 30 juzuk dalam masa 6 semester. Begitu juga kajian Azmil Hashim (2010) terhadap penilaian pencapaian pelajar tahfiz di Darul Quran dan MTQN, menegaskan bahawa pencapaian pelajar masih belum mencapai objektif pendidikan tahfiz yang telah digariskan iaitu menghafaz al-Quran dengan lancar,

menghafaz al-Quran dengan memahami maksud ayat, menghafaz al-Quran dengan mengetahui asbab nuzul dan menghafaz al-Quran dengan mengetahui pengajaran ayat. Dapatan ujian syafawi jelas menunjukkan bahawa pencapaian pelajar terhadap kelancaran hafazan al-Quran masih lemah. Begitu juga dengan hasil dapatan ujian kefahaman menunjukkan kefahaman pelajar dan kemahiran pelajar mengeluarkan ayat-ayat tertentu berdasarkan hukum atau *maudhu*^c masih lemah. Begitu juga dengan pencapaian pengekaln terhadap hafazan menunjukkan masih berada pada tahap yang lemah.

Faktor yang telah dikenalpasti punca kelemahan dalam pencapaian tahfiz ini adalah kelemahan dalam kaedah pengajaran tahfiz dan guru masih menggunakan kaedah tradisional dalam proses pengajaran dan pembelajaran tahfiz (Mohamad Marzuqi 2008; Azmil Hashim 2010) walaupun mereka bersetuju dengan berkeyakinan penggunaan teknologi membantu dalam meningkatkan mutu hafazan al-Quran. (Mohamad Marzuqi 2008)

KERANGKA TEORI KAJIAN

Kajian yang dijalankan ini merupakan kajian latar belakang guru tahfiz terhadap amalan kaedah pembelajaran tahfiz al-Quran. Kajian ini merujuk kepada teori pengajaran dan pembelajaran tahfiz yang telah diperkenalkan oleh al-Qabisi (1955). Beliau telah mengemukakan kaedah yang tertentu dalam proses pengajaran dan pembelajaran tahfiz iaitu kaedah *talqin* (mengajar), *takrar* (latih tubi), *al-mail* (cintakan al-Quran) dan *al-fahm* (kefahaman). Beliau juga menyarankan agar teknik yang digunakan dalam pengajaran dan pembelajaran tahfiz ini ialah teknik menggunakan kepelbagaian pancaindera antaranya mendengar, melihat, membaca dan menulis (al-Qabisi, 1955). Al-Qabisi (1955) juga menjelaskan teknik penilaian di dalam pengajaran dan pembelajaran tahfiz ini seharusnya berlaku dalam bentuk penilaian harian, penilaian mingguan, dan penilaian akhir. Proses pengajaran dan pembelajaran tahfiz yang mempunyai kaedah dan teknik yang sempurna serta penilaian yang teratur akan menghasilkan hasil pembelajaran selaras dengan matlamat dan objektif yang telah digariskan.

Rajah 1 Adaptasi teori pengajaran dan pembelajaran tahfiz al-Quran al-Qabisi (1955)

Soalan Kajian

Kajian yang dilaksanakan secara umumnya bertujuan untuk apakah amalan pengajaran tahfiz al-Quran yang telah dilaksanakan dalam proses pengajaran tahfiz al-Quran. Oleh itu soalan kajian ialah:

- i. Apakah latar belakang guru tahfiz al-Quran?
- i. Apakah kaedah pengajaran yang dilaksanakan oleh guru tahfiz al-Quran?
- ii. Adakah terdapat perbezaan amalan kaedah pengajaran berdasarkan jantina?
- iii. Adakah terdapat perbezaan amalan kaedah pengajaran berdasarkan lokasi maahad?
- iv. Adakah terdapat perbezaan amalan kaedah pengajaran berdasarkan kelayakan ikhtisas perguruan?
- v. Adakah terdapat perbezaan amalan kaedah pengajaran tahfiz berdasarkan pengalaman?

METODOLOGI KAJIAN

Kajian ini merupakan kajian kuantitatif yang menggunakan soal selidik kerana kajian ini bersesuaian dengan kaedah tinjauan (Robson,1988). Soal selidik yang digunakan adalah soal selidik jawapan dipilih. Dalam kajian ini penyelidik telah memilih untuk menggunakan kaedah pemungutan data secara skala jawapan jenis Likert lima mata sebagai skala jawapan responden terhadap semua pernyataan yang digunakan dalam instrumen kajian ini. Skala Likert adalah sesuai digunakan bagi mengukur pandangan yang diberikan oleh responden dalam ruang tertentu secara berterusan tentang suatu amalan persepsi dan sikap (Cohen L, Manion L & Morrison K. 2000). Dalam instrumen kajian ini, responden diminta memilih jawapan mereka dengan menandakan salah satu dari nombor dari 1 hingga 5 berdasarkan keterangan bagi nombor-nombor tersebut iaitu Sangat Tidak Setuju (1) hingga kepada Sangat Setuju (5).

Bagi menentukan kesahan dalaman soal selidik telah dirujuk kepada sembilan orang yang mempunyai kepakaran dan pengalaman luas dalam bidang masing-masing yang terdiri daripada kepakaran dalam bidang pendidikan tahfiz, pendidikan al-Quran dan penyelidikan. Manakala kebolehpercayaan item-item dalam soal selidik ini, satu analisis data telah dilakukan untuk mendapatkan nilai alpha Cronbach. Didapati instrumen soal selidik pelajar ini mempunyai kebolehpercayaan yang tinggi, iaitu nilai alpha Cronbach 0.96 seperti ditunjukkan dalam Jadual 1. Jadual ini menunjukkan bahawa instrumen tersebut mempunyai kebolehpercayaan yang tinggi.

Jadual 1 Klasifikasi Indeks Kebolehpercayaan

Indikator	Nilai alpha Cronbach
Sangat Tinggi	0.90-1.00
Tinggi	0.70-0.89
Sederhana	0.30-0.69
Rendah	0.00-0.30

Sumber: Brymen & Cramer (1999)

Kajian ini telah dijalankan di 11 buah maahad dan institut tahfiz di seluruh negara yang melaksanakan Kurikulum Tahfiz Darul Quran Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM). Seramai 103 guru tahfiz yang dipilih menjadi responden kajian yang terdiri daripada pelajar semester enam di Darul Quran JAKIM dan Maahad Tahfiz Al-Quran Negeri (MTQN). Sebagai data tambahan penyelidik juga menggunakan kaedah pemerhatian dengan mengambil lima sampel pemerhatian kelas pelajar secara rawak dalam kaedah pemerhatian.

ANALISIS KAJIAN

Proses penganalisaan data-data kuantitatif ini dilakukan secara deskriptif melalui analisis berkomputer menggunakan perisian *Statistical Package for Social Sciences Version 12.0*. Statistik deskriptif yang digunakan ialah frekuensi, peratusan, min dan sisihan piawai. Penyelidik menghuraikan analisis deskriptif ini dengan menggunakan jadual interpretasi min tingkah laku afektif yang telah dirumuskan oleh Nunally (1978) seperti di Jadual 2. Interpretasi terhadap min disusun mengikut turutan menurun dari min yang paling tinggi hingga kepada min yang paling rendah.

Jadual 2 Interpretasi Min Dimensi Tingkah Laku Afektif

Skor min	Interpretasi
4.01-5.00	Tinggi
3.01-4.00	Sederhana Tinggi
2.01-3.00	Sederhana Rendah
1.01-2.00	Rendah

Sumber: Stufflebeam (1971)

DAPATAN KAJIAN

Latar belakang Guru Tahfiz Al-Quran

Dapatan latar belakang guru tahfiz meliputi institusi atau maahad, jantina, umur, tahap akademik, kelayakan ikhtisas perguruan dan pengalaman mengajar tahfiz al-Quran. Dapatan kajian ini dapat dilihat dalam Jadual 3.

Daripada 103 orang guru yang mengajar tahfiz al-Quran di Darul Quran JAKIM seramai 40 orang (38%) dan MTQN seramai 63 orang (62%). Dari aspek jantina 86 orang (83.5%) adalah guru lelaki manakala guru perempuan pula hanya 17 orang (16.5%) guru yang mengajar di Darul Quran dan MTQN. Ini menunjukkan guru lelaki mendominasi jumlah guru tahfiz yang melaksanakan Kurikulum Tahfiz di Darul Quran JAKIM. Guru tahfiz yang mempunyai kelayakan ikhtisas perguruan hanya seramai 15 orang (16.5%) dan 86 orang (83.5%) tidak mempunyai ikhtisas perguruan.

Jadual 3. Latar belakang responden guru tahfiz

Item		Kekerapan	Peratusan
Institusi/Maahad	Darul Quran	40	38%
	MTQN	63	67%
Jantina	Lelaki	86	83.5%
	Perempuan	17	16.5%
Kelayakan Ikhtisas	Tiada	87	84.5%
	Ikhtisas perguruan	15	15.5%
Pengalaman Mengajar Tahfiz	Kurang 5 tahun	52	50.5%
	Lebih 5 hingga 10 tahun	35	34%
	Lebih 10 tahun	16	15.5%

Manakala aspek pengalaman mengajar tahfiz juga diperincikan dengan melihat 52 orang (50.5%) mempunyai pengalaman mengajar tahfiz kurang daripada 5 tahun, 35 orang (34%) mempunyai pengalaman 5 hingga 10 tahun dan 16 orang (15.5%) mempunyai pengalaman melebihi 10 tahun.

Kesimpulan daripada dapatan latar belakang guru tahfiz yang melaksanakan Kurikulum Tahfiz Darul Quran dan MTQN merupakan guru yang majoritinya adalah guru lelaki dan tidak mempunyai kelayakan kelayakan ikhtisas perguruan. Begitu juga dengan aspek pengalaman dalam mengajar tahfiz al-Quran merupakan aspek penentu di dalam kejayaan pelaksanaan kurikulum tahfiz juga majoritinya adalah kurang daripada 5 tahun. Gabungan kelayakan ikhtisas perguruan dan aspek pengalaman akan dapat menentukan kejayaan dan kualiti pelaksanaan Kurikulum Tahfiz Darul Quran dan MTQN.

Kaedah pembelajaran tahfiz al-Quran

Jadual 4 menunjukkan min, sisihan piawai, dan interpretasi min kaedah pengajaran dan pembelajaran tahfiz al-Quran dari persepsi guru. Dapatan menunjukkan bahawa tujuh item kaedah pengajaran dan pembelajaran tahfiz mencatatkan interpretasi min pada tahap tinggi, sembilan item mencatatkan interpretasi min pada tahap sederhana tinggi dan lima item mencatatkan interpretasi min pada tahap sederhana rendah.

Item yang mendapat interpretasi min tahap tinggi ialah item *tasmīʿ* untuk mengukuhkan hafazan (min=4.50, sp=0.85) dengan peratus amat kerap dan kerap 90.3%, item *tasmīʿ* untuk memperbetulkan hafazan (min=4.49, sp=0.77) dengan peratus amat kerap dan kerap 88.3%, item *tasmīʿ* untuk penilaian (min=4.39, sp=0.85) dengan peratus amat kerap dan kerap 59.3%, %, item menyemak hafazan pelajar selepas dihafaz (min=4.17, sp=1.03) dengan peratus sangat amat kerap dan kerap ialah 75.8%, item menjelaskan kekuatan hafazan bergantung pada jumlah *takrar* (min=4.08, sp=1.02) dengan peratus amat kerap dan kerap ialah 74.8%, item melakukan *tadarus* memperbetulkan hafazan (min=4.06, sp=0.98) peratus amat kerap dan kerap 77.7%, item talaqqi dan musyafahah (min=4.04, sp=1.12) dengan peratus amat kerap dan kerap ialah 74.7% dan item melakukan *tadarus tasmīʿ* bersama rakan-rakan (min=4.03, sp=0.97) dengan peratus amat kerap dan kerap 74.8%.

Manakala item yang mencatat interpretasi min sederhana tinggi ialah item menyarankan jumlah *takrar* di tambah pada ayat susah (min=3.92, sp=1.04) dengan peratus amat kerap dan kerap 65%, item memastikan pelajar *mentakrar* ayat hingga hafaz (min=3.65, sp=1.22) dengan peratus amat kerap dan kerap 57.3%, item menjelaskan kefahaman ayat membantu dalam menghafaz (min=3.60, sp=1.03) dengan peratus amat kerap dan kerap 56.3%, item membaca bacaan contoh (min=3.52, sp=1.18) dengan peratus amat kerap dan kerap 60.2%, item menjelaskan penulisan mengukuhkan hafazan (min=3.50, sp=1.17) dengan peratus amat kerap dan kerap 46.6%, item menjelaskan kefahaman menambah kekhuyukkan (min=3.48, sp=0.99) dengan peratus amat kerap dan kerap 53.4%, item kaedah penulisan bagi mengelakkan mudah terlupa (min=3.41, sp=1.15) dengan peratus amat kerap dan kerap 44.7%, item menyarankan kaedah penulisan pada ayat susah (min=3.40, sp=1.19) dengan peratus amat kerap dan kerap 46.6%, item menyarankan kaedah penulisan dalam hafazan (min=3.29, sp=1.17) dengan peratus amat kerap dan kerap 38.8% dan item menyemak bacaan pelajar (min=3.22, sp=1.33) dengan peratus amat kerap dan kerap 47.6%.

Item yang mencatatkan interpretasi min sederhana rendah ialah item menerangkan makna kalimah (min=2.83, sp=1.11) dengan peratus amat kerap dan kerap 27.1%, penilaian melalui penulisan (min=2.73, sp=1.23) dengan peratus amat kerap dan kerap 28.1%, item menghuraikan kefahaman dan pengajaran ayat (min=2.71, sp=1.01) dengan peratus amat kerap dan kerap 16.5%, item menghuraikan maksud ayat (min=2.66, sp=0.96) dengan peratus amat kerap dan kerap 16.5% dan item menerangkan asbab nuzul (min=2.37, sp=1.1) dengan peratus amat kerap dan kerap 12.7%.

Jadual 4. Kaedah pengajaran dan pembelajaran tahfiz al-Quran menurut persepsi guru

Kaedah P&P Tahfiz	Min	S.P	Interpretasi
<i>Tasmif</i> untuk mengukuhkan hafazan	4.50	0.85	Tinggi
<i>Tasmif</i> untuk memperbetulkan hafazan	4.49	0.77	Tinggi
<i>Mentasmif</i> untuk penilaian	4.39	0.85	Tinggi
Menyemak hafazan pelajar selepas dihafaz	4.17	1.03	Tinggi
Kekuatan hafazan bergantung pada jumlah <i>takrar</i>	4.08	1.02	Tinggi
Melakukan <i>tadarus</i> untuk memperbetulkan hafazan	4.06	0.98	Tinggi
Talaqqi dan musyafahah	4.04	1.12	Tinggi
Jumlah <i>takrar</i> ditambah pada ayat susah	3.92	1.04	Sederhana Tinggi
Menjelaskan kefahaman ayat membantu dalam menghafaz	3.60	1.03	Sederhana Tinggi
Membaca bacaan contoh	3.52	1.18	Sederhana Tinggi
Menjelaskan penulisan mengukuhkan hafazan	3.50	1.17	Sederhana Tinggi
Menjelaskan kefahaman menambahkan kekhuyukkan	3.48	0.99	Sederhana Tinggi
Kaedah penulisan bagi mengelak mudah terlupa	3.41	1.15	Sederhana Tinggi
Menyaran kaedah penulisan pada ayat yang susah	3.40	1.19	Sederhana Tinggi
Menyaran kaedah penulisan dalam hafazan	3.29	1.17	Sederhana Tinggi
Menyemak bacaan pelajar sebelum dihafaz	3.22	1.33	Sederhana Tinggi
Menerangkan makna kalimah ayat	2.83	1.11	Sederhana Rendah
Penilaian melalui penulisan	2.73	1.23	Sederhana Rendah
Menghuraikan kefahaman dan pengajaran ayat	2.71	1.01	Sederhana Rendah
Menghuraikan maksud ayat	2.66	0.96	Sederhana Rendah
Menerangkan asbab nuzul ayat	2.37	1.11	Sederhana Rendah
Min Keseluruhan	3.56	0.63	Sederhana Tinggi

Dapatan kajian menunjukkan bahawa guru menggunakan kaedah *tasmif* selepas dihafaz untuk mengukuhkan hafazan, memperbetulkan hafazan dan penilaian secara meluas. Guru juga memberi penekanan terhadap kaedah *takrar* sebagai kaedah utama dalam menghafaz al-Quran. Kaedah *tadarus*, *tasmif*, *talaqqi* dan *musyafahah* juga merupakan kaedah yang diberi keutamaan dalam kaedah pengajaran dan pembelajaran tahfiz al-Quran.

Namun dalam kaedah membaca bacaan contoh kepada pelajar, menyemak bacaan pelajar sebelum dihafaz, memastikan pelajar agar melakukan *takrar* sehingga dihafaz dan menjelaskan kefahaman ayat membantu dalam menghafaz ayat al-Quran kurang diberi perhatian oleh guru. Begitu juga dengan kaedah

penulisan yang mana guru kurang memberi saranan terhadap kaedah penulisan dalam hafazan. Manakala kaedah menerangkan makna kalimah, menghuraikan maksud ayat, menerangkan asbab nuzul ayat, menghuraikan kefahaman ayat dan melakukan penilaian melalui penulisan juga amat kurang diberi perhatian oleh guru.

Perbezaan amalan kaedah pengajaran berdasarkan jantina.

Hasil ujian-t bagi menguji perbezaan skor min kaedah pengajaran tahfiz al-Quran berdasarkan jantina yang berbeza dipaparkan dalam Jadual 1.3 seperti berikut.

Jadual 1.3 Ujian-t Perbezaan Kaedah Pengajaran Tahfiz al-Quran berdasarkan Jantina

Jantina	N	Min	SP	Nilai t	Sig. P
Lelaki	86	3.61	0.64	1.724	0.379*
Perempuan	17	3.32	0.52		

*Signifikan pada aras $p < 0.05$

Hasil analisis ujian-t di atas menunjukkan tidak terdapat perbezaan skor min yang signifikan ($P=0.379$, $p < 0.005$) kaedah pengajaran tahfiz al-Quran antara guru lelaki (min=3.62, sp=0.64) dengan guru perempuan (min=3.32, sp=0.52).

Perbezaan amalan kaedah pengajaran berdasarkan kelayakan ikhtisas.

Hasil ujian-t bagi menguji perbezaan skor min kaedah pengajaran tahfiz al-Quran berdasarkan kelayakan ikhtisas guru dipaparkan dalam Jadual 1.4 seperti berikut.

Jadual 1.4 Ujian-t Perbezaan Kaedah Pengajaran Tahfiz al-Quran berdasarkan kelayakan Ikhtisas

Ikhtisas	N	Min	SP	Nilai t	Sig. P
Tiada	87	3.57	0.63	0.107	0.848*
Ikhtisas	16	3.55	0.66		

*Signifikan pada aras $p < 0.05$

Hasil analisis ujian-t di atas menunjukkan tidak terdapat perbezaan skor min yang signifikan ($P=0.848$, $p < 0.005$) kaedah pengajaran tahfiz al-Quran antara guru yang tidak mempunyai kelayakan ikhtisas perguruan (min=3.57, sp=0.63) dengan guru yang mempunyai ikhtisas perguruan (min=3.55, sp=0.66).

Perbezaan amalan kaedah pengajaran berdasarkan Maahad

Hasil ujian-t bagi menguji perbezaan skor min kaedah pengajaran tahfiz al-Quran berdasarkan kelayakan ikhtisas guru dipaparkan dalam Jadual 1.5 seperti berikut.

Jadual 1.5 Ujian-t Perbezaan Kaedah Pengajaran Tahfiz al-Quran berdasarkan Maahad

Maahad	N	Min	SP	Nilai t	Sig. P
Darul Quran	43	3.50	0.70	-0.863	0.060*
MTQN	60	3.61	0.58		

*Signifikan pada aras $p < 0.05$

Hasil analisis ujian-t di atas menunjukkan tidak terdapat perbezaan skor min yang signifikan ($P=0.060$, $p < 0.005$) kaedah pengajaran tahfiz al-Quran antara guru Darul Quran (min=3.50, sp=0.70) dengan guru dari Maahad Tahfiz al-Quran negeri (min=3.61, sp=0.58).

Perbezaan amalan kaedah pengajaran berdasarkan Pengalaman

Hasil Analisis Varian Sehalu bagi menguji perbezaan skor min kaedah pengajaran tahfiz berdasarkan pengalaman guru yang berbeza dipaparkan dalam Jadual 1.6 seperti berikut

Jadual 1.6 Anova Sehalu Kaedah Pengajaran Tahfiz al-Quran berdasarkan Pengalaman

Maahad	JKD	DK	MKD	F	Sig. P
Antara Kumpulan	1.53	2	0.76	4.02	0.271*
Dalam Kumpulan	39.49	100	0.39		
Jumlah	41.03	2			

*Signifikan pada aras $p < 0.05$

Hasil analisis varian sehalu seperti dalam jadual 1.6 di atas menunjukkan tidak terdapat perbezaan min yang signifikan ($P=0.271$, $p < 0.05$) dalam kaedah pengajaran tahfiz al-Quran guru berdasarkan pengalaman mengajar yang berbeza antara pengalaman guru kurang 5 tahun ($\text{min}=3.46$, $\text{sp}=0.65$) dengan pengalaman guru 5-10 tahun dan 11-15 tahun. Begitu juga tidak terdapat perbezaan skor min yang signifikan kaedah pengajaran tahfiz antara pengalaman guru 5-10 ($\text{min}=3.60$, $\text{sp}=0.65$) dengan pengalaman kurang 5 tahun dan pengalaman 11-15 tahun. Hasil analisis juga menunjukkan tidak terdapat perbezaan skor min yang signifikan kaedah pengajaran tahfiz antara pengalaman guru 11-15 ($\text{min}=3.81$, $\text{sp}=0.44$) dengan pengalaman guru kurang 5 tahun dan 5-10 tahun.

PERBINCANGAN

Dapatan kajian menunjukkan bahawa guru menggunakan kaedah talaqqi dan musyafahah secara menyeluruh bertepatan dengan pandangan Abu Najihat (2002) dan Abu al-Fida' (2006) yang menjelaskan bahawa kaedah talaqqi dan musyafahah merupakan kaedah yang asas di dalam pengajaran dan pembelajaran tahfiz al-Quran. Kaedah ini juga merupakan kaedah yang telah dilaksanakan oleh Jibrail a.s dan Rasulullah s.a.w di dalam menghafaz al-Quran semasa penurunan wahyu (Abu Najihat, 2002; Abu al-Fida', 2006). Begitu juga amalan melakukan tasmi' pelajar selepas dihafaz untuk penilaian, memperbetulkan bacaan dan mengukuhkan hafazan juga dilakukan dan dilaksanakan secara meluas oleh guru. Kaedah *tasmi'* juga merupakan kaedah yang utama untuk menilai bacaan dan hafazan serta mengukuhkan kekuatan hafazan (Abu al-Wafa', 1999; Abu Najihat, 2002; Abu al-Fida', 2006).

Kaedah *tasmi'* dan *talaqqi* telah juga dibuktikan oleh Mohamad Marzuqi (2008) dengan menjelaskan bahawa terdapat hubungan yang signifikan di antara kaedah *tasmi'* dan *talaqqi* dengan pencapaian pelajar. Dapatan kajian ini juga selari dengan kajian Abdul Hafiz et al. (2003) dan Abdul Hafiz et al. (2005) yang menunjukkan bahawa kaedah *takrar* dan kaedah *tasmi'* merupakan kaedah yang sering diamalkan dalam pengajaran dan pembelajaran tahfiz.

Guru juga menyarankan agar para pelajar menggunakan kaedah *tadarus* bersama rakan-rakan untuk memperbetulkan hafazan pelajar dan meyakinkan kepada pelajar bahawa kekuatan hafazan bergantung kepada jumlah *takrar* hafazan. Ini menunjukkan bahawa kaedah *tasmi'*, kaedah *tadarus* dan kaedah *takrar* amat diberi perhatian yang sewajarnya oleh guru. Ini bertepatan dengan pandangan Al-Qabisi (1955), Ahwani (1955), Muhammad Muhsin (1994), Abu al-Wafa (1999), Abu Najihat (2002), As-Syarbini (2004), Abu al-Fida' (2006) dan Mohd Farouq (1427H) yang menjelaskan bahawa kaedah *takrar* merupakan kaedah yang utama di dalam menghafaz al-Quran dan jumlah *takrar* merupakan penentu kepada kekuatan hafazan pelajar. Schunk (1996) juga memperjelaskan bahawa ingatan akan kukuh dan menjadi ingatan jangka panjang apabila ia dilatih secara berterusan.

Dalam pelaksanaan kaedah pengajaran tahfiz, guru kurang menitik beratkan kaedah membaca bacaan contoh kepada pelajar, menyemak bacaan pelajar sebelum dihafaz, memastikan pelajar agar melakukan *takrar* sehingga dihafaz dan menjelaskan kefahaman ayat membantu dalam menghafaz ayat al-Quran. Kaedah ini telah diperjelaskan oleh Abu Najihat (2002) dengan menyatakan bahawa guru berperanan memastikan bacaan pelajar dan memperbetulkan bacaan pelajar. Manakala pelajar berperanan mencontohi bacaan guru dan

memperdengarkan bacaannya kepada guru. Selepas melakukan amalan *takrar* pelajar dikehendaki memperdengarkan hafazannya di hadapan guru untuk memastikan kesahihan hafazannya (Abu Najihat 2002). Begitu juga dengan kaedah kefahaman yang telah dihuraikan secara terperinci oleh Ahwani (1955), As-Syarbini (2004) dan Abu al-Fida' (2006) dengan menyatakan bahawa kaedah kefahaman merupakan kaedah yang membantu dalam menghafaz dan mengukuhkan hafazan kerana dengan memahami maksud ayat dan makna kalimat pelajar akan dapat menumpukan perhatian terhadap ayat yang dihafaz semasa amalan *takrar* dan seterusnya akan menambahkan kekhayusan dalam membaca ayat al-Quran. Dapatan kajian ini selari dengan dapatan kajian Abdul Hafiz et al. (2005) dan Mohamad Marzuqi (2008) yang telah menyatakan bahawa kaedah kefahaman ayat kurang diberi perhatian dalam pelaksanaan pengajaran dan pembelajaran tahfiz al-Quran di maahad-maahad tahfiz.

Dapatan kajian juga menunjukkan guru kurang memberi saranan terhadap kaedah penulisan dalam hafazan, kurang menjelaskan bahawa penulisan boleh mengukuhkan hafazan, kurang menyarankan kaedah penulisan pada ayat-ayat yang susah dan kurang memberi keyakinan kepada pelajar bahawa kaedah penulisan boleh mengelakkan daripada mudah terlupa. Ini dibuktikan dengan kaedah penulisan dan kaedah memahami ayat berada pada tahap sederhana. Dapatan kajian ini selari dengan dapatan kajian Abdul Hafiz et al. (2005) dan Mohamad Marzuqi (2008) yang telah menyatakan bahawa kaedah penulisan ayat kurang diberi perhatian dalam pelaksanaan pengajaran dan pembelajaran tahfiz al-Quran di maahad-maahad tahfiz. Menurut Al-Qabisi (1955), Muhammad Muhsin (1994), Abu al-Wafa' (1999) dan Abu al-Fida' (2006), kaedah penulisan merupakan kaedah sokongan yang membantu dan mengukuhkan hafazan al-Quran. Ini adalah kerana penggunaan pelbagai deria dengan menggunakan tangan dalam menghafaz al-Quran akan mengukuhkan ingatan pelajar terutama pada ayat yang susah dan ayat *mutasyabihat*. Kaedah penulisan ini juga boleh dilakukan berulang-ulang kali untuk memantapkan hafazan dan mengelakkan hafazan daripada mudah terlupa. Ini dibuktikan oleh Abdul Hafiz et al. (2003) dengan menegaskan bahawa kaedah penulisan merupakan kaedah yang mempunyai keberkesanan yang tinggi di dalam pengajaran dan pembelajaran tahfiz.

Manakala kaedah menerangkan makna *kalimah*, menghuraikan maksud ayat, menerangkan *asbab nuzul* ayat, menghuraikan kefahaman ayat dan melakukan penilaian melalui penulisan amat kurang diberi perhatian oleh guru sedangkan kaedah tersebut telah ditegaskan oleh Abu al-Wafa' (1999) dengan memperjelaskan bahawa dengan mengetahui makna ayat yang dihafaz dan mengetahui *asbab nuzul* akan membantu pelajar dalam menghafaz dan meyakinkan ingatan. Dalam kajian Misnan (2003) beliau menegaskan bahawa pelajar yang cemerlang di dalam hafazan al-Quran adalah pelajar yang memahami terjemahan ayat al-Quran, memahami maksud cerita al-Quran dan mengaitkan kefahaman serta analisis dari ayat yang dihafaz. Dapatan kajian ini juga selari dengan kajian Abdul Hafiz et al. (2005) dan Mohamad Marzuqi (2008) yang telah menyatakan bahawa kaedah kefahaman ayat kurang diberi perhatian dalam pelaksanaan pengajaran dan pembelajaran tahfiz.

PERBEZAAN KAEDAH PENGAJARAN TAHFIZ BERDASARKAN LATAR BELAKANG GURU

Secara keseluruhan, analisis statistik inferensi menunjukkan tiada pola perbezaan yang signifikan dalam kaedah pengajaran tahfiz bagi latar belakang guru berdasarkan jantina, jenis maahad, kelayakan ikhtisas dan pengalaman guru. Dapatan ini sekaligus memberi gambaran bahawa terdapat pola persamaan dalam kaedah pengajaran tahfiz walaupun mempunyai latar belakang yang berbeza. Min keseluruhan kaedah pengajaran tahfiz latar belakang guru berada pada tahap sederhana rendah menggambarkan bahawa kaedah pengajaran guru tahfiz masih perlu dipertingkatkan.

Dapatan kajian ini menunjukkan bahawa tidak terdapat perbezaan yang signifikan dalam kaedah pengajaran tahfiz antara guru lelaki dan perempuan dengan nilai min berada pada tahap sederhana tinggi. Ini menggambarkan bahawa guru lelaki dan guru perempuan mempunyai persamaan pola pelaksanaan kaedah pengajaran yang sederhana yang memerlukan kepada penambahbaikan sama ada guru lelaki atau guru perempuan.

Dapatan analisis inferensi ini juga menunjukkan bahawa tidak terdapat perbezaan yang signifikan dalam kaedah pengajaran tahfiz antara latar belakang guru yang mempunyai kelayakan ikhtisas dan guru yang tidak mempunyai kelayakan ikhtisas dengan ini juga menggambarkan bahawa pola kaedah pengajaran guru yang mempunyai kelayakan ikhtisas dan guru yang tidak mempunyai kelayakan ikhtisas adalah sama. Dapatan

kajian ini berkemungkinan bahawa kelayakan ikhtisas yang diperolehi kurang membantu di dalam pengajaran dan pembelajaran tahfiz kerana pengajaran tahfiz amat berbeza dengan pengajaran pendidikan Islam yang lain. Kenyataan ini disokong oleh kajian Marzuqi (2008) dan Azmil (2010) yang menyatakan bahawa guru tahfiz perlu didedahkan dengan ilmu ikhtisas perguruan khusus kepada pengajaran tahfiz kerana amalan pengajaran dan pembelajaran tahfiz amat berbeza dengan pendidikan Islam yang lain.

Dari sudut lokasi pengajaran guru iaitu antara Darul Quran dan Maahad Tahfiz al-Quran Negeri, juga menunjukkan tiada perbezaan yang signifikan terhadap kaedah pengajaran guru. Ini juga menggambarkan kaedah pengajaran yang diajar sama ada di Darul Quran dan Maahad Tahfiz al-Quran Negeri mempunyai pola kaedah pengajaran yang sama. Dapatan kajian ini berbeza dengan kajian Kamarul Azmi Jasmi, Mohd Faez Illias, Ab Halim Tamuri dan Mohd Izaham Mohd Hamzah (2011) yang menyatakan terdapat perbezaan pengajaran guru di antara luar bandar dan bandar. Ini adalah kerana sekolah dibandar memiliki kepelbagaian kaedah berbanding dengan sekolah luar bandar. Pola kaedah pengajaran tahfiz yang sama sama ada di Darul Quran dan MTQN berkemungkinan bahawa guru masih menggunakan kaedah tradisional dan sukar menerima perubahan teknologi pendidikan dalam pengajaran tahfiz walaupun kajian Mohamad Marzuqi (2008) menunjukkan guru berkeyakinan penggunaan teknologi membantu dalam meningkatkan mutu hafazan al-Quran. Manakala dari sudut pengalaman guru iaitu antara pengalaman 5 tahun ke bawah, pengalaman 5 tahun hingga 10 tahun dan pengalaman 10 tahun ke atas juga menunjukkan tiada perbezaan yang signifikan terhadap kaedah pengajaran tahfiz. Ini menggambarkan pola kaedah pengajaran guru adalah sama walaupun mempunyai pengalaman yang berbeza. Dapatan kajian ini berbeza dengan kajian Khalid Johari (2009) guru novis lepasan Kursus Perguruan Lepas Ijazah (KPLI) berbeza secara signifikan dan konsisten daripada guru novis lepasan Ijazah Sarjana Muda Pendidikan dalam efikasi guru dan dimensi-dimensinya.

IMPLIKASI KAJIAN

Secara umumnya kajian mendapati bahawa masih terdapat beberapa kelemahan dan kekurangan dalam proses pengajaran tahfiz al-Quran yang perlu kepada penambahbaikan dan peningkatan. Implikasinya dapat dirumuskan seperti berikut:

- Amalan *talaqqi* dan *musyafahah* dalam kaedah pengajaran dan pembelajaran tahfiz al-Quran merupakan kaedah yang paling asas dalam pendidikan tahfiz yang seharusnya diamalkan secara meluas oleh guru. Melalui kaedah *talaqqi* dan *musyafahah*, kaedah *tasmi'* untuk *mentashihkan* hafazan, mengukuhkan hafazan dan melakukan penilaian terhadap hafazan dapat diamalkan dan serentak. Di samping itu juga kaedah *tadarus* bersama rakan-rakan juga dapat berperanan dalam *mentashihkan* hafazan, mengukuhkan hafazan dan melakukan penilaian terhadap hafazan. Kekuatan hafazan seseorang pelajar berkait rapat dengan sejauhmana jumlah *takrar* yang dilakukan oleh pelajar. Oleh yang demikian kaedah *takrar* juga merupakan kaedah paling asas dalam pengajaran dan pembelajaran tahfiz.
- Kaedah kefahaman ayat kurang diberi perhatian sama ada pelajar guru. Guru kurang memberi penekanan dan penjelasan terhadap kepentingan menghayati dan memahami ayat dalam menghafaz al-Quran. Oleh yang demikian matlamat dan objektif pendidikan tahfiz tidak akan tercapai sekiranya kaedah kefahaman ayat tidak diberi perhatian yang sewajarnya.
- Di samping itu juga kaedah penulisan juga amat kurang diamalkan dalam pengajaran dan pembelajaran tahfiz sama ada guru atau pelajar juga perlu diberi perhatian yang sewajarnya. Peranan kaedah penulisan dalam pengajaran dan pembelajaran tahfiz kurang mendapat pendedahan di kalangan guru dan pelajar sedangkan kaedah penulisan ini turut berperanan dalam mengukuhkan hafazan terutama pada ayat-ayat yang sukar dihafaz.
- Latar belakang guru tahfiz yang menunjukkan tidak terdapat perbezaan yang signifikan dengan pengajaran tahfiz menggambarkan bahawa amalan pengajaran tahfiz al-Quran masih berada dalam keadaan yang tidak memuaskan. Pengajaran berdasarkan kaedah tradisional masih dilaksanakan secara meluas sama ada guru lelaki atau guru perempuan dan guru berpengalaman atau novis. Kelayakkan ikhtisas perguruan yang dimiliki oleh guru tidak membantu dalam proses pengajaran tahfiz kerana amalan pengajaran dan pembelajaran tahfiz amat berbeza dengan pengajaran dan pembelajaran subjek pendidikan yang lain. Ini menyebabkan kursus ikhtisas perguruan tahfiz seharusnya dibina bagi memastikan guru tahfiz berpeluang menjadi guru tahfiz yang terlatih dan profesional.

Oleh yang demikian amalan pengajaran dan pembelajaran tahfiz al-Quran seharusnya mengalami inovasi selaras dengan perkembangan teknologi pendidikan. Program latihan ikhtisas perguruan tahfiz perlu dibangunkan demi memastikan peluang guru tahfiz berpeluang dalam meningkatkan kemahiran dalam proses pengajaran dan pembelajaran khususnya pendidikan tahfiz agar pendidikan tahfiz bergerak seiring dengan arus pendidikan negara.

KESIMPULAN

Kajian ini menunjukkan latar belakang guru tahfiz dan amalan pengajaran tahfiz al-Quran. Dapatan kajian juga menunjukkan amalan pengajaran guru terdapat beberapa kelemahan yang perlu diperhalusi secara mendalam. Membina latihan ikhtisas perguruan khusus kepada pengajaran tahfiz merupakan satu keperluan dalam membangunkan profesionalisme guru tahfiz agar proses pengajaran dan pembelajaran tahfiz al-Quran lebih efisien dan efektif agar objektif pendidikan tahfiz tercapai dengan jayanya.

RUJUKAN

Al-Quran

Abdullah Basmeih. (2002). *Tafsir Pimpinan Ar-Rahman Kepada Pengertian Al-Qur'an (30) Juz*. Kuala Lumpur: Darul Fikir.

Abdul Hafiz Abdullah dan Hasimah Muda. (2003). *Kaedah hafazan al-Quran yang sistematik dan praktikal dalam melahirkan para huffaz yang rasikh*. Pusat Pengajian Islam dan Sosial. Universiti Teknologi Malaysia.

Abdul Hafiz bin Abdullah, Hussin Salamon, Azmi Shah Suratman, Sulaiman Shakib Mohd Noor, Kamarul Azmi Jasmi dan Abdul Basit Samat @ Darawi. (2005). *Sistem Pembelajaran Dan Kaedah Hafazan Al-Quran Yang Efektif: Satu Kajian Di Kuala Lumpur Dan Terengganu*. Universiti Teknologi Malaysia.

Abu Al-Fida', Muhammad Izzat. (2006). *Kaifa nahfazul Quran*. Kaherah: Darul Salam.

Abu Al-Wafa, Aliyallah Ali. (1999). *An-Nur al-mubin lithahfiz al-Quran al-Karim*. Kaherah: Darul Wafa'.

Abu Najihat Al-Hafiz. (2002). *Panduan bagi hafiz-hafizah dan qari dan qari'ah*. Selangor: Penerbit Darul Iman.

Al-Habash, As-Syeikh Muhammad. (1987). *Kaifa tahfaz al-Quran*. Beirut: Dar al-Khair.

Al-Qabisi. Abi Hasan Ali Muhammad Khalaf. (1955). *Ar-Risalah al-mufassolah li ahwal al-mud'allimin wa ahkam almu'allimin wal mutaallimin*. Kaherah: Dar Ehya' al Kutub al Arabiyyah.

Al-Suyuti, Jalaluddin Abdul Rahman. (1987). *Al-Itqan fi 'ulumil Quran*. Maktabah Mustafa al-Bab al-Halaby.

Ahwani, Ahmad Fuad. (1995). *Al-tarbiyyah fil Islam aw ta'alim fi ra'yil Qabisi*. Kaherah: Dar Ehya' al Kutub al Arabiyyah.

Al-Syarbini, Ibrahim Abdul Muni'm. (2004). *As-Sabil ila al-jinan bi bayan kaifa yuhfazul Quran*. Zaqaziq: Dar Ibnu Kathir.

As-Shabuni, Muhammad Ali. (1996). *At-tibyan fi ulumil Quran*. Beirut: 'Alam al-Kutub.

Azmil Hashim. (2010). *Penilaian Pelaksanaan Kurikulum Tahfiz Darul Quran dan Maahad Tahfiz al-Quran Negeri. Tesis Ijazah Doktor Falsafah*. Universiti Kebangsaan Malaysia.

Cohen, L, Manion, L & Morrison, K. (2000). *Research Methods in Education*. London: Routledge Falmer.

Darul Quran. (2006). *Sejarah Darul Quran*. Bahagian Perhubungan Darul Quran JAKIM.

Kamarul Azmi Jasmi, Mohd Faez Illias, Ab Halim Tamuri & Mohd Izaham Mohd Hamzah. (2011). *Amalan Penggunaan Bahan Bantu Mengajar dalam kalangan Guru Cemerlang Pendidikan Islam Sekolah Menengah Malaysia*. Journal of Islamic and Arabic Education. 3(1), 2011, 59-74.

Khalid Johari. (2009). Pola Efikasi Guru-Guru Novis Sekolah Menengah. *Malaysian Journal of Learning and Instructional*. Vol 6 141-151.

Misnan Jemali. (2003). *Hubungan antara kaedah menghafaz al-Quran dengan pencapaian Kursus Tahfiz wa al-Qiraat pelajar semester empat dan lima di Maahad Tahfiz wal Quraat di Perak*. Seminar Kaedah pengajaran Tahfiz al-Quran Peringkat Kebangsaan. Kolej Universiti Islam Malaysia.

Mohd Farouq Mohd Al-Raiy. (1427H). *Al-tariqah al-'amaliyyah lit'allumij wa ta'alim al-Quran hifzan wa tilawatan bittajwid wal itqan*. Jeddah: Syirkah al-Madinatul Munawwarah litaba ah wal-nasyr.

Mohamad Marzuqi Abd Rahim. (2008). *Pengajaran Mata Pelajaran Hafazan Al-Quran: Suatu Kajian Maahad Tahfiz Al-Quran Zon Tengah*. Kertas Projek Sarjana: Fakulti Sains Kognitif dan Pembangunan Manusia: Universiti Pendidikan Sultan Idris.

Muhammad Muhsin Syeikh Ahmad. (1994). *Al-Quran dan cara-cara menghafaz*. Shah Alam: Perpustakaan Darul Quran.

Mohd. Yusuf Ahmad. (2004). *Sejarah dan Kaedah Pendidikan Al-Quran*. Kuala Lumpur: Universiti Malaya.

Nunally, J. C. (1978). *Psychometric Theory*. New York: Mc Graw Hill Book Company.

Robson, Collin. (1998). *Real World Research*. UK: Blackwell Publisher Ltd.

Schunk D.H. (1996). *Learning Theories*. Second edition. New Jersey. USA: Prentice Hall, Inc.

Syed Ahmad Tarmizi Syed Omar, Khairul Anuar Muhammad & Mohd Zohdi Mohd Amin. (2003). *Tahfiz al-Quran: Sejarah dan perkembangannya*. Seminar Kaedah Pengajaran dan Tahfiz al-Quran Peringkat Kebangsaan. Kolej Universiti Islam Malaysia.

Wan Muhammad Abdul Aziz. (1995). Ke arah penyelarasan sistem pengajian tahfiz al-Quran di Malaysia. *Jurnal Institut Pengajian Tahfiz al-Quran*. Bil 1.1-8.